

*М. С. Калина,
здобувач кафедри державної політики та управління політичними процесами,
Національна академія державного управління при Президентові України*

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Метою дослідження, результати якого викладено в цій статті, є аналіз й окреслення предметного поля проблеми визначення та наукового обґрунтування механізмів оптимізації системи державного управління процесами європейської інтеграції України в умовах глобалізації.

The research objective which results have been stated in this article was the analysis and definition of a subject field of a problem of a scientific substantiation of mechanisms of optimization of system of the public administration by processes of the European integration of Ukraine in the conditions of globalization.

*Ключові слова: державне управління, європейська інтеграція, глобалізація.
Key words: public administration, European integration, globalization.*

ВСТУП

У Законі України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" зазначено, що одним з визначних пріоритетів зовнішньої політики Української держави є: "Забезпечення інтеграції України в європейській політичній, економічній, правовій простір з метою набуття членства в Європейському Союзі" [1].

Разом з тим, Президент України зазначає: "Ще одним із пріоритетів зовнішньої політики України є розширення географії наших міжнародних відносин, налагодження співробітництва з новими партнерами на всіх материках, насамперед із країнами Азії" [2].

Провідний вітчизняний дослідник О. Мозговий звертає увагу вітчизняного наукового співтовариства на той факт, що на нинішньому етапі розвитку світової цивілізації суспільство переживає процеси трансформації всіх сфер людського життя, у якому всеохоплююча інтеграція та інформаційно-комунікаційна революція створює об'єктивні передумови як для об'єднання людства та його духовного і матеріального розвитку, так і для його роз'єднання. Кінець ХХ — початок ХХІ століття виявив основоположну тенденцію соціального розвитку людства, яка отримала назву глобалізації. Глобалізація являє собою процес, зумовлений об'єктивними факторами інтенсивного зближення і взаємодії різних частин цілісного світу. Разом із тим, із позитивними аспектами глобалізаційного розвитку виявилися і його суттєві проблеми. Глобалізаційні процеси становлять багатомірну проблему, що не може бути вирішена в межах якоїсь однієї дисципліни й потребує комплексного підходу [3].

Актуальність наукового дослідження процесів європейської інтеграції України в умовах зростаючого впливу глобалізації та виявлення природи цього впливу зумовлена тим, що для цієї проблеми немає готових рішень і новизні проблеми повинна відповідати новизна підходів до її осмислення.

Західна філософія глобалізму спирається на ряд теоретичних концепцій таких відомих вчених, як К. Поппер, С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма, Е. Тоффлер, З. Бжезинський, та ін.

Нині в Україні вже існує низка досліджень, присвячених проблемам глобалізації, її вимірам та наслідкам, можливим шляхам подальшого розвитку глобалізаційного процесу загальнопланетарного масштабу як такого, що має об'єктивну природу.

Серед наукових інституцій, які реально приділили свою увагу деяким проблемам європейської інтеграції України в умовах глобалізації, є: Національний інститут стратегічних досліджень і Національна академія державного управління при Президентові України, Міжнародний інститут глобалістики та Інститут європейських досліджень НАН України.

Зокрема, в сфері вітчизняної науки державного управління здійснено чимало комплексних досліджень окремих аспектів євроінтеграційного процесу. Серед них роботи таких науковців як: А. Пісмаченко [4], О. Григор [5], А. Лавренчук [6], І. Куліш

[7], І. Кравчук [8], та інших. Особливо слід відзначити дослідження Р. Войтович, І. Грицяка, М. Орел та І. Радзівського, для яких характерною є спроба системного осмислення інтеграційних процесів як елемента загального глобалізаційного процесу. Разом з тим, проблемам виявлення механізмів оптимізації системи державного управління процесами європейської інтеграції України в умовах зростаючого впливу глобалізації у вітчизняній державно-управлінській науці увагу приділено явно недостатньо.

Метою дослідження, результати якого викладено в цій статті є аналіз й окреслення предметного поля проблеми визначення та наукового обґрунтування механізмів оптимізації системи державного управління процесами європейської інтеграції України в умовах глобалізації.

Завдання дослідження:

— проаналізувати наявні праці вітчизняних дослідників з проблематики державної політики європейської інтеграції України;

— виявити аспекти формування та оптимізації механізмів державного управління євроінтеграційною політикою України, які не знайшли достатнього висвітлення у вітчизняних дослідженнях;

— визначити та обґрунтувати напрями наукових досліджень в галузі державного управління процесами європейської інтеграції України в умовах глобалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для аналізу було обрано дисертаційні дослідження вітчизняних авторів, виходячи із того міркування, що у кожному дисертаційному дослідженні міститься комплекс наукових праць відповідного автора якнайменше із двадцяти (для доктора наук) і трьох (для кандидата наук) опублікованих статей.

У числі перших наукову увагу проблемам європейської інтеграції України приділили вітчизняні політологи. В 2003 р. з'являється дисертаційне дослідження О. Ковальової "Українська політика щодо євроінтеграційних процесів" [9]. З огляду на завдання реалізації європейського вибору України на основі історіографічного аналізу, узагальнення класичних і новітніх інтеграційних теорій авторкою досліджено еволюцію європейської політики України і політики розширення Європейського Союзу. Проаналізовані такі аспекти зовнішньополітичної консолідації, як поглиблення політичного діалогу, зміцнення євроатлантичного простору безпеки, зменшення політичних ризиків розширення ЄС. Здійснений порівняльний аналіз стратегій євроінтеграції України і держав Центральної і Східної Європи. Побудовано політологічну модель процесу вступу до ЄС. Доведено, що відповідність політичному критерію членства в ЄС є вирішальним чинником зближення України з ЄС. Виходячи з аналізу процесу прийняття політичних рішень інституціями ЄС і розгляду імовірних сценаріїв відносин сторін, рекомендовані

заходи щодо входження України до європейського політичного простору.

У наступному році С. Костюк публікує дисертаційне дослідження "Стан і перспективи співпраці України з Європейським Союзом" [10]. Автором проаналізовано досягнення і проблеми двосторонніх відносин, розглянуто стан відповідності України Копенгагенським критеріям членства в ЄС, спростовано ймовірні моделі європейської інтеграції України, рекомендовано практичні заходи для поглиблення співпраці Україна-ЄС. Обґрунтовано, що без результатів внутрішніх перетворень, спрямованих передусім на захист конституційних прав і свобод її громадян та перетворення України з території на карті Європи в європейську країну за критеріями політичної і соціально-економічної стабільності, вона не тільки не отримає асоційованого статусу в ЄС у середньостроковій перспективі, а й ризикує залишитися буферною державою між Росією і Євросоюзом у довгостроковій перспективі.

Дисертаційна робота Ж. Панченко "Геополітичне позиціонування України в процесах євроінтеграції" [11] присвячена політичному аналізу геополітичного позиціонування України в процесах євроінтеграції, дослідженню проблем міждисциплінарного синтезу в контексті інформаційної парадигми геополітики, вивченню геополітичних версій суверенності, "буферності" та багатовекторності геополітичного позиціонування України, дослідженню трансатлантичної стратегії міжнародного співробітництва України (США, НАТО), регіональної складової інформаційних координат геополітичного виміру України (ЄС), аналізу інформаційної складової геополітичних конфронтацій української та російської концепції зовнішньої політики, дослідженню інформаційного виміру двосторонніх взаємин України із провідними країнами ЄС. Доведено, що Україна розглядається провідними європейськими державами та ЄС як наддержавним утворенням у якості важливого геополітичного "гравця", який, проте, актуально ще не визначився як самостійний суб'єкт геостратегії та прийняття важливих міжнародних рішень. Зроблено висновок щодо неналежної уваги з боку України як держави до міжнародної іміджевої політики та геополітичного позиціонування в процесі інтеграції до європейських структур, що негативно позначається на позиціонуванні України в геополітичних стратегіях провідних європейських держав та на перспективах набуття нею членства в ЄС. Запропоновано евристичну візуальну модель позиціонування України в "просторах" європейської інтеграції.

Дуже цікавим виявилось дисертаційне дослідження Р. Філопенко "Європейська інтеграція України в контексті її відносин з Російською Федерацією" [12]. Автором з'ясовані концепції розширення та поглиблення інтеграційних зв'язків на європейському континенті в період системних перетворень у постбіполярний період, визначені підходи Євросоюзу щодо місця України у його східноєвропейській політиці та проаналізовано стан і перспективи партнерства ЄС з РФ. У дисертаційній роботі проаналізована діяльність України щодо втілення стратегії європейської інтеграції і входження до простору об'єднаної Європи в ході імплементації Угоди про партнерство і співробітництво ЄС з Україною, з'ясовані складові успіху та причини невдач щодо досягнення конкретних задач та стратегічних цілей. Визначена необхідність коригування стратегічного курсу Києва в умовах своєрідної стратегічної паузи поступу Європейського Союзу після останніх його розширень та пошуку засад більш широкого маневру України як потужної складової європейського континенту. Досліджено чинники концепції Великої Європи, яка визначаються не лише просторово-географічними межами, але й економічно-ресурсними та соціокультурними складовими. Концепція Великої Європи спроможна повернути Україні природне місце у загальноєвропейських процесах та підвищити ймовірності досягнення стратегічних цілей.

Наприкінці першого десятиліття ХІХ ст. з огляду на процес інтеграції України і ЄС, який затягнувся, науковці починають звертати увагу на наявність його певних системних суперечностей. Так, у дослідженні А. Костенко "Інтеграція України до Європейського Союзу: суперечності та шляхи їх розв'язання" [13] вперше в українській політичній науці комплексно досліджені суперечності, що виникають у процесі інтеграції України до Європейського Союзу, та запропоновані основні шляхи їх розв'язання. З'ясовано, що в процесі інтеграції України до Європейського Союзу виникають внутрішньоєвропейські, внутрішньоукраїнські та геополітичні суперечності. Доведено, що під час розв'язання суперечностей, які виникають у процесі інтеграції України до ЄС, необхідно застосовувати комплексний підхід, оскільки вони взаємопов'язані і не мають чітких меж.

Осторонь проблем європейської інтеграції України не залишилися і вітчизняні юристи. Теоретико-правове досліджен-

ня правової інтеграції України до ЄС здійснив у 2006 р. Н. Сюр [14]. У його дисертаційній роботі аналізується інституційно-правовий механізм європейської інтеграції в цілому та функціонування Європейського Союзу зокрема, характеризується його правова природа. Особливу увагу в дослідженні приділено висвітленню теоретико-правових проблем адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Охарактеризовані нормативно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва між Україною та ЄС, проаналізовані стан і перспективи їх розвитку та вдосконалення.

У дисертації В. Сало "Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі" [15] аналізуються передумови започаткування і фактори розвитку європейської інтеграції; конкретизується правова природа Європейського Союзу, розкриваються принципи взаємодії ЄС і держав-членів стосовно реалізації функцій держави. Досліджується специфіка реалізації основних внутрішніх функцій (функція охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина, економічна і соціальна функції) держав-членів ЄС. Сформульовано наукові висновки, спрямовані на усвідомлення специфіки функціонування держав в умовах членства в Європейському Союзі як наддержавній організації влади, що сприяє усвідомленню наслідків вступу України до цієї організації.

На рівні глибокого філософського осмислення глобалізаційних процесів виконано дослідження О. Мозгового "Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз" [3]. Дисертація присвячена дослідженню процесу глобалізації на сучасному етапі загальнопланетарного соціального розвитку. У процесі розгляду виділено основні сутнісні аспекти процесу глобалізації як об'єктивного й невідворотного соціально-історичного процесу загальнопланетарного значення. Ці аспекти проаналізовано з позицій соціально-філософського аналізу засобами комплексного системного підходу, у контексті міждисциплінарного підходу та "інтерпарадигмальної рефлексії". Аналіз процесу глобалізації здійснено з урахуванням здобутків основних теоретико-концептуальних досліджень глобалізації в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Втім, глобалізація як процес внутрішньо неоднорідний і суперечний, різноспрямований та багаторівневий має власну внутрішню динаміку, котра спричиняє не тільки її подальший розвиток як процесу, але й призводить до певних негативних наслідків, застерігає автор.

Серед дисертаційних досліджень з державного управління першу спробу системно пов'язати процеси впливу системи європейського управління на розвиток державного управління в Україні здійснив І. Грицьак у 2006 р. у своїй докторській дисертації "Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні" [16]. Ним проаналізовано концептуальні та теоретичні підходи до вивчення процесу європейської інтеграції, природи та функціонування Європейського Союзу. Визначено фундаментальні теоретико-прикладні засади євроінтеграційного процесу як основу європейського управління. Виявлено взаємозв'язок між цілями та повноваженнями, а також компетенціями ЄС як інструментами здійснення євроінтеграційної політики. Установлено взаємозалежність між функціонуванням європейського адміністративного простору, розвитком європейського управління та його впливом на управлінські сфери держав-членів, держав-кандидатів і держав-претендентів на вступ до ЄС, зокрема України, а також багаторівневий характер системи європейського управління. Обґрунтовано неминучість європеїзації як прояву закономірності світового розвитку, який має певний політичний, економічний, правовий і культурний наслідки у державах-претендентах на вступ до ЄС. Доведено потребу у виваженому застосуванні європейських підходів до реформування державного управління в Україні. Обґрунтовано потребу у реформуванні в Україні класичного президентського правління, запровадженні європейського виміру до реформування державної служби. Доведено перспективність реформування державного управління у контексті форм правління й устрою.

Наступний цикл дисертаційних досліджень їх авторами виконано вже більшою мірою з урахуванням глобалізаційних аспектів розвитку системи державного управління. Так, І. Радзівський у 2007 р. у своїй дисертації "Трансформація системних характеристик державного управління в умовах глобалізації" [17] проаналізував теоретико-методологічні засади дослідження державного управління в умовах глобалізації, ідентифікував глобалізаційні фактори впливу на систему державного управління, дослідив зміни ролі та функцій держави на сучасному етапі розвитку суспільства, актуалізував для України міжнародний досвід адміністративних реформ. Феномен глобалізації розглядається як ключова детермінанта трансформації

системних характеристик державного управління. Автор визначив інституційні чинники, умови та перспективні шляхи підвищення ефективності адміністративного реформування в Україні, розроблено та обґрунтовано концепцію публічного врядування як інноваційну основу удосконалення вітчизняної системи державного управління, її адаптації до якісно нового стану світової системи.

У дисертації М. Орел "Адміністративне реформування в Україні в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект" [18] досліджуються теоретико-методологічні засади адміністративного реформування в Україні в умовах глобалізації. Зокрема, сформовано інформаційно-аналітичну модель адміністративного реформування, описано функціональне призначення елементів указаної моделі. Запропоновано авторське визначення нової парадигми стратегічного планування адміністративного реформування. З метою здійснення підтримки внутрішньої впорядкованості системи державного управління науково аргументовано необхідність переходу до прогнозно-сценарної парадигми планування адміністративної реформи в Україні. Для врахування та моніторингу реалізації національних інтересів у процесі визначення цілей реформування обґрунтовано доцільність аналізу впливу глобалізації, ціннісних та інноваційних вимірів адміністративної реформи.

Концептуальний аналіз теоретико-методологічних засад і механізмів впливу глобалізації на систему державного управління проведено в дисертаційному дослідженні Р. Войтович "Вплив глобалізації на систему державного управління" [19]. Авторкою розкрито сутність основних принципів і критеріїв суспільного розвитку, систематизовано форми соціальної організації за умов глобалізації, розкрито їх зміст та описано структурні елементи. Запропоновано концепцію глобальної інтеграції, визначено її типи, механізми взаємодії, етапи, форми та засоби реалізації. Обґрунтовано визначення глобалізації як універсальної форми історичної динаміки перехідних суспільств. До наукового обігу введено поняття "глобальна інверсія", "глобалізаційна архаїка", "глобальний аутизм". На підставі дослідження основних глобалізаційних викликів суспільного розвитку виокремлено обернені форми глобалізації, глобальні, світові й осьові проблеми. Виявлено підміну національного інтересу глобальним, визначено його складові елементи. Проаналізовано виклики глобального тероризму та глобальної міграції. Розкрито роль глобальної міграції у прискоренні процесів міжцивілізаційної взаємодії, описано механізми подолання глобалізаційних викликів. Розроблено новий підхід щодо розуміння "глобальної демократії", визначено її форми, рівні та критерії. Конкретизовано концептуальні засади Кодексу взаємовідносин держав за умов глобалізації. Визначено сутність, передумови, фактори й етапи виникнення глобалізації, розроблено структуру її ідеології. Розкрито особливості функціонування системи державного управління України за умов глобалізації. Виявлено зміну місця, ролі та функцій національної держави. Досліджено механізми, етапи, засоби, форми управління інтеграційним процесом, визначено його імперативи. Систематизовано основні форми розвитку перехідного суспільства (спіралеподібний, наздоганяючий, сталий).

ВИСНОВКИ

1. Протягом першого десятиліття ХХІ ст. вітчизняна наука накопичила чималі доробок досліджень, що спираються на кращі надбання світової наукової думки і спрямовані на розгляд найрізноманітніших аспектів євроінтеграційного процесу.

2. Лише в останні 5—6 років вітчизняні науковці звернули увагу на той об'єктивний факт, що процес європейської інтеграції України зазнає відчутного впливу інших процесів економічного, політичного, безпекового тощо характеру, що прямо не пов'язані з відносинами України з країнами ЄС та ЄС в цілому, а мають глобальний характер.

3. Поступово вітчизняні автори приходять до думки, що модернізація української системи державного управління з урахуванням самих лише особливостей державного управління в Європейському Союзі матиме постійну тенденцію до відставання і не задовольнятиме очікувань. У геополітичній обстановці, що склалася навколо України в умовах активної глобалізації, мова повинна йти, перш за все, про оптимізацію вітчизняної системи державного управління з урахуванням обставин не лише європейського, а й євразійського та загальносвітового характеру.

4. Отже, актуальними перспективами подальших наукових досліджень вітчизняної державно-управлінської науки стають пошук і теоретико-методологічне обґрунтування механізмів оптимізації євроінтеграційною політикою України в умовах активної глобалізації.

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України / Верховна Рада України; Закон від 01.07.2010 № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 40. — С. 527.
2. Україна бачить своє майбутнє в Євросоюзі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Президента України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/news/22760.html>.
3. Мозговий О.Л. Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. н. 09.00.03. — К.: Інститут вищої освіти АПН України, 2007. — 22 с.
4. Письмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. д. н. з держ. упр. 25.00.02. — К.: НАДУ, 2008. — 30 с.
5. Григор О.О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект): автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. н. з держ. упр. 25.00.01. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2003. — 24 с.
6. Лавренчук А.О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. н. з держ. упр. 25.00.02. — К.: НАДУ, 2004. — 24 с.
7. Куліш І.М. Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. н. з держ. упр. 25.00.01. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2009. — 23 с.
8. Кравчук І.В. Механізми державного управління процесом адаптації національного права до права ЄС: порівняльний аналіз: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. н. з держ. упр. 25.00.02. — К.: НАДУ, 2006. — 21 с.
9. Ковальова О.О. Українська політика щодо євроінтеграційних процесів: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. д. політ. н. 23.00.02. — К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2003. — 30 с.
10. Костюк С.М. Стан і перспективи співпраці України з Європейським Союзом: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. політ. н. 23.00.02. — Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2004. — 22 с.
11. Панченко Ж.О. Геополітичне позиціонування України в процесі євроінтеграції: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. політ. н. 23.00.03. — К.: Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2006. — 19 с.
12. Філоненко Р.Ю. Європейська інтеграція України в контексті її відносин з Російською Федерацією: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. політ. н. 23.00.04. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2008. — 21 с.
13. Костенко А. Інтеграція України до Європейського Союзу: суперечності та шляхи їх розв'язання: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. політ. н. 23.00.02. — Дьвів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2009. — 21 с.
14. Сюр Н.В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. ю. н. 12.00.01. — К.: Київський національний університет внутрішніх справ, 2006. — 19 с.
15. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к. ю. н. 12.00.01. — Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. — 22 с.
16. Грицяк І.А. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. доктора наук з держ. упр. за спец. 25.00.01. — К.: НАДУ, 2006. — 30 с.
17. Радзівський І.А. Трансформація системних характеристик державного управління в умовах глобалізації: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. кандидата наук з держ. упр. за спец. 25.00.01. — К.: НАДУ, 2007. — 22 с.
18. Орел М.Г. Адміністративне реформування в Україні в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. кандидата наук з держ. упр. за спец. 25.00.01. — К.: НАДУ, 2008. — 20 с.
19. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. доктора наук з держ. упр. за спец. 25.00.01. — К.: НАДУ, 2009. — 36 с.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2012 р.